

Oponentský posudek bakalářské práce:

ANNA SANDANUSOVÁ

Osídlení Zbraslavska v raném středověku. Archeologická regionální studie.

Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav pro Archeologii

Vedoucí práce: PhDr. Ivo Štefan, Ph.D.

Praha 2014, 158 stran

Předložená bakalářská práce o Osídlení Zbraslavska v raném středověku je v titulu označena jako archeologická regionální studie a rozkládá se na 158 stranách. Z nich zhruba třetinu zaujímá katalog zkoumaných lokalit. Chronologické rozpětí je široké (a neodpovídá zcela titulu): počíná časně slovanským obdobím a končí mladší fází vrcholného středověku. Na první pohled práce obsahuje všechny náležitosti odborného textu, vykazuje zřetelné členění, v němž se lze orientovat na základě podrobného obsahu. Nepostrádá - vedle úvodu a soupisové části - odkazy na shrnující pasáže a seznam příloh, jenž by stál za podrobnější rozepsání. Nicméně rychlý náhled čtenáře ujistí, že mezi přílohami figurují nezbytné mapové výstupy a tabulky obsahující základní informace k probíraným lokalitám.

Jak už titul práce napovídá, téma bylo vybráno, jako archeologický pendant k rozsáhlé studii Josefa Žemličky, ve své době jedné z průkopnických, jež v tomto roce slaví 40. výročí. Autorka se k této spojitosti hned v prvních odstavcích Úvodu poctivě hlásí. Rozdíl spočívá v časovém vymezení, neboť Žemličkova práce se vzhledem ke svému historickému založení zabývá 10.-15. stoletím (přesto si už i J. Žemlička arch. nálezů starších období příležitostně všímá). Katalog archeologicky zkoumaných lokalit je členěn do tradičních časových horizontů, takže některé katastrofy i jednotlivé lokality vystupují opakovaně. Zdrojem pro sestavení katalogu byly publikované i archivní materiály - nálezové zprávy a hlášení. Autorka zjevně nepracovala, a při daném rozsahu látky se tomu ani nelze divit, s vlastními hmotnými nálezy, tj. součástí práce nebylo např. zpracování některé zkoumané, ale dosud nevyhodnocené lokality. Některým významným lokalitám (např. Lahovice, „Sekanka“, Ostrov u Davle) jsou věnovány obsáhlejší medailony. Ty jsou stylizovány v některých místech značně zjednodušujícím způsobem, ale vcelku dokazují, že se autorka obeznámila s minimem základní literatury. Užitečnou pomůckou by měly být přílohy v podobě tabulek archeologicky a písemně doložených lokalit, opět řazené podle tradičního chronologického členění, jimž je však třeba vytknout, že 1) postrádají jakékoli číslování, čtenář se tak jednoduše nedoví ani kolik celkově lokalit katalog obsahuje. Absence jednotného systému značení lokalit ztěžuje orientaci v celé práci, na mapových přílohách zvláště; 2) neobsahují bibliografické nebo archivní odkazy, pouze jména autorů výzkumů.

Celkově je katalog spíše základním přehledem archeologických aktivit v dané oblasti, nejedná se o podklad pro práci s hmotnými nálezy, pro vytvoření např. nějaké lokální keramické sekvence či pro kritiku chronologického zařazení lokalit. Nejasnost funkce katalogu se přenáší i do první z analyticko-syntetických kapitol (kap. 4), v níž se autorka pokouší o rekonstrukci osídlení Zbraslavska v raném středověku. Kapitola je opět členěna na tradiční chronologické úseky (časně slovanské období, starohradištní, středohradištní atd.). V úvodu ke každé z podkapitol jsou stručně vypsané některé obecné charakteristiky kulturního rázu, celkového územního rozsahu osídlení v daném období atd. V míře podrobnosti, kterou autorka zvolila u těchto odstavců, lze uváděné informace považovat za obecně známé, přesto by bylo vhodné text vyztužit alespoň minimálním počtem odkazů na základní literaturu. Asi i z toho důvodu chybí jakékoli zmínky a reflexe případných problematických míst obecného výkladu období, kultury atd. Náznak kritiky pramenné základny lze zachytit např. v podkapitole 4.1. o časně slovanském období, jehož velmi slabé zastoupení v nálezech autorka považuje za do určité míry zkreslenou výpověď. V celé rekonstrukční kapitole se často opakují popisy lokalit i jednotlivých objektů, jež byly rozebírány už v katalogu.

Podkapitoly jsou vystavěny na principu konfrontace obecných charakteristik se situací v zájmovém území. Nicméně celek působí značně nespojitě, výběr „referenčních“ kulturních jevů je nesoustavný (tu pohřební ritus, tu charakteristika keramické produkce, tu stavební kultura, tu prostorový vztah sídliště/pohřebiště), celkově je konstatováno zahušťování sídelní struktury s postupujícím časem, osidlování vyšších poloh atd., tedy klasická představa všeobecného růstu z bodu nula, za nějž je tradičně automaticky brán „příchod Slovanů“. Z těchto pasáží práce vyplývá, domnívám se, jakási neujasněnost ohledně významu hmotných nálezů a evidence lokalit pro obecnější sídelně historické závěry, popř. smlčené pochyby o schopnosti fragmentární pramenné základny osvětlit vývoj relativně rozsáhlého studovaného území. Hlasité vyjádření obojího bych považoval za oprávněné, resp. pochopitelné. Zároveň ale tytéž pasáže ukazují, že autorka vnímá základní vývojové jevy a proměny, jimiž archeologie přispívá k poznání raného středověku, i když je přijímá jako danosti.

Kapitoly 5 (Zbraslavsko - zázemí pražské metropole) a 6 (Rekonstrukce osídlení Zbraslavska na základě písemných pramenů) jsou sestaveny v úplné závislosti na práci Josefa Žemličky, to samé platí víceméně o kapitole 7 (Majetkové a správní poměry v raném a vrcholném středověku). V závěrečném zhodnocení (kapitola 8), kde autorka zjevně opustila bezpečí Žemličkových formulací, narážíme na některé nesrozumitelné výroky (což se týká zejména otázek „feudální držby“, zeměpanského vlastnictví atd. - např. 2. věta 4. odstavce na s. 113, 1. odstavec na s. 114). Na několika místech práce je probírán význam cest a jejich trasování a komunikační význam oblasti je evokován i v této závěrečné kapitole, kde nakonec došlo též na vyjádření zřejmě originální myšlenky o Zbraslavsku jako o jednom obrovském pražském předhradí.

V úhrnu je zřejmé, že autorka se s látkou vyrovnávala jen se značnými obtížemi. Výsledek tvoří jakousi směs, v níž zcela dominantní úlohu hrají přirozeně Žemličkovy závěry i pramenná východiska, místy v textu figurují vsuvky nebo delší pasáže reflektující základní archeologické poznatky o sídelním a kulturním vývoji. Ty jsou často podány neúnosně zjednodušeným způsobem, což má ovšem bezděčný dopad na čtenáře, jenž je v tomto zrcadle nucen zamyslet se nad bazálními východisky disciplíny a sídelněhistorického studia zvláště. Smysl heuristické části práce, kde jsou relativně rozsáhlé plochy textu věnovány popisům výsledků významných leč starších výzkumů (např. „Sekanka“ M. Richtera), však uniká, tj. její zúročení v syntetických částech práce mi není zřejmé. Autorka se tomuto nároku přiblížila např. v podkapitole 4.4. (Mladohradištní období...), v pasážích, kde posuzuje vztah pohřebišť k sídlištím. Bohužel neregistruji ani pokus o kvantifikaci nárůstu pramenné základny během čtyř desítek let od vzniku studie Josefa Žemličky, jenž archeologické prameny tehdy dostupné plně využíval.

Po formální stránce je text zatížen značným množstvím překlepů, výpadků celých slov, nedokončených vět atd. Mapové přílohy jsou vytvořeny na základě jednotného podkladu a ve vztahu k práci je jejich výpovědní hodnota dostačující, avšak co se týče např. podrobnosti či celkové vypovídací hodnoty, nepřesahují Žemličkovy mapové výstupy vytvořené s technickými prostředky své doby. Fotografické přílohy jsou čistě ilustrativní až žánrové.

Přes málo pozitivní hodnocení v předchozích odstavcích cítím potřebu se autorky v některých ohledech zastat. Předně na počátku takto zadané práce by bylo potřeba nejprve kriticky přistoupit (tím nemyslím odmítavě) ke zdrojové studii Josefa Žemličky, ani ne tak v jednotlivostech, tedy na úrovni jednotlivých lokalit, ale zejm. v rovině interpretace, metody. Bylo by třeba vyjádřit se k výpovědní schopnosti dané archeologické pramenné základny, ke smyslu sídelněhistorického studia vůbec a jeho proměnám. Stranou by nemělo zůstat zhodnocení výhod a nevýhod vymezení studované oblasti a opět přiblížení smyslu studia regionu uměle ohraničeného a po stránce přírodních podmínek a krajinného rázu značně nesourodého. Už tento neúplný výčet problematických okruhů by mohl vystačit k zadání několika samostatných studentských prací. Neméně závažnou otázkou pak představuje přístup k primárním archeologickým pramenům. Rozsah území a relativně intenzivní archeologická aktivita zřejmě vylučují, aby během omezené doby začínající badatel probral a zhodnotil kompletní nálezový fond, nebo alespoň jeho podstatnou část. Vzhledem k tomu, že patrně nenastala vhodná situace, kdy by se autorka přímo podílela na některém z nových výzkumů v daném regionu, jež by jí byl alespoň parciálně k dispozici ke zpracování, nastoluje se otázka vzorku, se všemi jeho úskalími: opodstatněnost a smysl výběru,

dostupnost materiálu atd.

Jsou-li mé výše uvedené úvahy alespoň zčásti relevantní, nedivím se, že autorka před mnohostí těchto problémů a otázek zůstala bezbranná a zvolila cestu nejmenšího odporu. Tato cesta sice nevede k podstatnému posunu poznání Zbraslavska, ale platí-li, že hlavním významem zadávání a vypracovávání bakalářských prací je, aby student předvedl základní osvojení „řemesla“, považuji volbu takové cesty pro tuto příležitost za legitimní. Napříč relativně objemnou prací vidíme, že autorka zvládla základní práci s evidencí archeologických aktivit a prostudovala zjevně značný objem těchto archivních materiálů, vnímá potřebu práce s mapou a je s to vytvořit základní kartografické výstupy. V úvodu práce prokázala schopnost formulace některých otázek výzkumu, neopomněla charakteristiku přírodního prostředí. Ke kladům přičítám i to, že autorka vyrazila do terénu a obeznámila se podrobně alespoň s některými částmi regionu. Při posuzování práce v této rovině (tj. v rovině „podávání důkazu“ o osvojení si základních badatelských návyků) je možno vytknout slabou bibliografickou výbavu, jež má podle mého soudu nepřímý vliv i na četné neobratné a zkratkovité formulace. Z jednotlivých vět, odstavců či delších pasáží rozesetých porůznu v textu lze nicméně soudit, že podstatné fenomény archeologie raného i vrcholného středověku autorce neunikly. Nakonec je třeba poznamenat, že chce-li kdokoli navazovat na sídelněhistorické studium, jež bylo a je v českých zemích a v tomto ústavu jmenovitě intenzivně a na vysoké úrovni provozováno, měl by se důkladně seznámit s jeho významnými výsledky. Předloženou práci lze tedy přijmout i v tomto kontextu: jako doklad o sice mechanickém, ale důsledném čtení a excerpce jedné z kapitol oboru. To je první předpoklad ke kritickému zamyšlení nad otázkami, jež by mohla archeologie při sídelně historickém studiu dnes klást.

Z důvodů, jež jsem se snažil přiblížit v závěru tohoto posudku, doporučuji postoupit bakalářskou práci Anny Sandanusové k obhajobě.

Praha, 16. června 2014

Filip Laval